

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 3550/21

לפני :
כבוד השופט נ' סולברג
כבוד השופט ג' קרא
כבוד השופט י' אלרון

העותרות :
1. אילנית בוטראשוילי
2. רונית שוקרי
3. נטלי בוטראשוילי

נ ג ד

המשיבים :
1. בית הדין הארצי לעבודה
2. המוסד לביטוח לאומי

עתירה למתן צו על-תנאי

בשם העותרות :
עו"ד שלומי פרידמן

בשם המשיבים :
עו"ד ארנה רוזן אמיר

פסק-דין

השופט נ' סולברג:

1. עתירה למתן צו על-תנאי, שעיקרה כי נורה למשיבים לבוא וליתן טעם מדוע לא יבוטל פסק הדין של בית הדין הארצי לעבודה מיום 26.4.2021, בעב"ל 362-09-20 (השופטים א' איטח – סג"נ, ר' פולק ו-ח' אופק גנדלר, ונציגי הציבור ח' שחר ו-ר' דיין), שבגדרו נדחה ערעור העותרות על פסק הדין של בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב מיום 26.8.2020, בב"ל 29175-05-20 (השופטת ח' טרכטינגוט, ונציגי הציבור מ' כהנא ו-מ' מנוביץ); ומדוע לא נורה למשיב 2, המוסד לביטוח לאומי (להלן: המל"ל), לשלם לעותרות את גמלת השאָרים שנפסקה לטובת אביהן ז"ל, בפסק דין קודם של בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, מיום 26.12.2019.

רקע והליכים קודמים

2. מרדכי ומרינה בוטראשוילי ז"ל, נישאו זה לזו בשנת 1975. במרוצת השנים נולדו להם שלוש בנות – אילנית, רונית ונטלי – הן שלוש העותרות בענייננו. למרבה הצער, בשנת 1988, במהלך לידת הבת הצעירה, לקתה מרינה בדום לב ואירוע מוחי,

הפכה למשותקת, והוכרה כנכה בשיעור של 100%. לאחר קרות האירוע, יצאה מרינה מבית המשפחה, עברה לתקופה מסוימת להתגורר במוסד שיקומי; ולאחר מכן, עד לפטירתה בשנת 2015, התגוררה בבית הוריה.

3. על כן, הגם שעד יום מותה נותרו מרינה ומרדכי נשואים זה לזה, מבלי שמרדכי נשא אישה אחרת, בעשורים האחרונים לחייה של מרינה התגוררו השניים בנפרד. בעקבות זאת, נתגלע סכסוך ביטוחי בין מרדכי, לבין קרן הפנסיה שבה היתה מרינה מבוטחת, בקשר למעמדו של מרדכי כ'אלמן', לצרכי קצבת שארים. סכסוך זה הסתיים, בסופו של דבר, בפסק דין של בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, מיום 1.9.2016, שבו נקבע כי יש לראות את מרדכי כ'אלמן' מבוטחת לעניין תקנון קרן הפנסיה, כאשר בגין מעמדו זה הוא זכאי לקצבת שארים (ק"ג (אזורי ת"א) 37720-06-15 בוטרדאשוילי – מבטחים מוסד לבטוח סוציאלי של העובדים בע"מ (1.9.2016) (להלן: פסק הדין בעניין קרן הפנסיה)).

4. לצד ההליכים שניהל נגד קרן הפנסיה, הגיש מרדכי תביעה גם לקצבת שארים מהמל"ל, וזו נדחתה מטעמים דומים לאלו שהעלתה קרן הפנסיה: המל"ל סבר כי מרדכי אינו עונה על הגדרת 'אלמן', לעניין זכאות לקצבת שארים. על החלטה זו השיג מרדכי לפני בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב. לאחר הליכים שנמשכו לאורך 3 שנים, קיבל בית הדין האזורי את טענותיו של מרדכי גם במסגרת סכסוך זה, קבע כי הוא מוכר כאלמן, וכי על כן הוא זכאי לקצבת שארים מהמל"ל. לבד מקביעה זו, בית הדין האזורי מצא לנכון לחייב את המל"ל גם בתשלום הוצאותיו של מרדכי, בסך של 10,000 ₪, נוכח "התנהלותו הדיונית של [המל"ל] עובר לדיון ההוכחות [...] קרי אי העברת חומרי החקירה [למרדכי] חרף החלטות חוזרות של בית הדין" (ב"ל (אזורי ת"א) 49534-07-16 בוטרדאשוילי – המוסד לביטוח לאומי (26.12.2019) (להלן: פסק הדין בעניין מרדכי)).

5. לדאבון הלב, בחלוף פחות מחודש ממועד מתן פסק הדין, הלך גם מרדכי לעולמו, בטרם שולמה לו קצבת השארים מהמל"ל. בהינתן זאת, פנו העותרות למל"ל בבקשה לקבל לידיהן, כיורשותיו של מרדכי, את קצבת השארים שנקבעה לזכותו. בקשתן נדחתה, ובעקבות זאת הגישו תביעה לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, בטענה כי קמה להן זכות לקבל לידיהן את הקצבה, כיורשותיו של מרדכי.

6. בית הדין האזורי דחה את התביעה ביום 26.8.2020. נקבע, כי הגם שפסק הדין בעניין מרדכי הפך חלוט, אין משמעו אלא כי מרדכי זכאי לגמלת שארים. הובהר, כי משעה שבזכות לגמלת כסף עסקינן, הריהי כפופה לתחולת סעיף 303(ג) לחוק הביטוח

הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 (להלן: חוק ביטוח לאומי), שלפיו "זכות לגמלת כסף לפי חוק זה אינה עוברת בירושה". על יסוד זאת נקבע, כי אין באמור בפסק הדין כדי ליצור חיוב עצמאי, הניתן להורשה. נוסף על האמור נקבע, כי העותרות אינן באות בשערי החריגים לסעיף 303(ג) לחוק: הן אינן 'שאר', כהגדרתו בפרק י"א לחוק הביטוח הלאומי – כך שלא חל בעניינן סעיף 308 של החוק; וממילא הן לא טענו לתחולת החריג הקבוע בסעיף 309 לחוק, המקנה ל"מי [...] שסיפק לזכאי בשנה האחרונה לפני הפטירה מצרכים או שירותים שהיו חיוניים לו ולא שולם בעדם", זכות לקבלת קצבה ב"סכום שלא יעלה על סכום הקצבה בעד ששת החודשים האחרונים לפני הפטירה".

7. בית הדין האזורי דחה גם את טענות העותרות, בכל הנוגע להתנהלות המל"ל, אשר לשיטתן נהג בחוסר תום-לב; הן בדחותן את תביעת מרדכי חרף הקביעות בפסק הדין בעניין קרן הפנסיה, הן באחריותו להימשכות ההליכים בתביעתו של מרדכי. נקבע, כי על אף הממצאים שבפסק הדין בעניין קרן הפנסיה, הרי שהיה מונח לפני המל"ל חומר ראייתי שלכאורה סתר את טענותיו של מרדכי, ועל כן לא ניתן לראות בעצם דחיית התביעה משום חוסר תום-לב. אשר לטענה בדבר הימשכות ההליכים, נקבע כי הגם שההליך נמשך שלוש שנים, "אין מדובר בזמן לא סביר שנגרם בעטיו של המוסד", וכי על כל פנים פסיקת ההוצאות בגין ההתנהלות הדיונית נעשתה בעקבות "אי העברת חומרי החקירה", ולא מחמת עיכובים בלתי ענייניים.

8. התביעה נדחתה אפוא, העותרות סרכו להשלים עם פסק הדין, וערערו לבית הדין הארצי לעבודה. לאחר דיון, הגיע בית הדין הארצי לכלל מסקנה כי יש לדחות את הערעור לפי תקנה 108(ב) לתקנות בית הדין לעבודה (סדרי דין), התשנ"ב-1991. הודגש, כי עם כל הקושי שבדבר, ועל אף הרצון להתחשב בנסיבות המצערות של המקרה, פסק הדין של בית הדין האזורי "עולה בקנה אחד עם הוראות הדין" ואינו מקים עילה להתערבות בו. עוד הבהיר בית הדין הארצי, כי "איננו נדרשים אם חוסר תום לב של המוסד די בו כדי להתגבר על הוראות החוק בדרך של מניעות או שמא תרופת היורשים היא, לכל היותר, בתביעה נזיקית", שכן ממילא לא נמצא מקום להתערב בקביעת בית הדין האזורי, כי התנהלותו הדיונית של המל"ל לא לקתה בחוסר תום-לב.

מכאן העתירה שלפנינו.

טענות הצדדים

9. כאמור בכתב העתירה ובתגובתן לתגובה המקדמית מטעם המל"ל, סבורות העותרות כי יש להורות על ביטול פסק הדין של בית הדין הארצי, ובהתאם גם להורות

למל"ל לפעול על-פי פסק הדין בעניין מרדכי; קרי, כי המל"ל יחויב לשלם לעותרות את גמלת השארים שנפסקה למרדכי, בגין התקופה שבין פטירתה של מרינה לבין פטירתו-שלו. כעניין עקרוני נטען, כי אין זה מתקבל על הדעת שאדם שזכה בדין, כך שעוד בחייו נקבע כי הוא זכאי לגמלת כסף, יאבד את זכאותו, וזו לא תשולם לעזבונו, אך משום שביום מותו טרם קיבל לידיו את סכום הגמלה בפועל. לעמדת העותרות, אין להסכין עם מתן 'פטור טכני' שכזה למל"ל; יש לפרש את סעיף 308 לחוק ביטוח לאומי בראי חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, כך שמי שנקבע לגביו כי הוא זכאי לגמלה, ופסק הדין ניתן בעודו בין החיים, יהיו יורשיו זכאים לאותה גמלה מכוח ירושה, גם אם טרם שולם הכסף בפועל.

10. זאת ועוד. העותרות סבורות כי התנהלות המל"ל בנדון דידן אך מדגישה את הקושי בפרשנות שניתנה על-ידי בית הדין האזורי לסעיף 308 לחוק. פרשנות זו, כך נטען, מייצרת למל"ל אינטרס מובהק לגרירת רגליים ומשיכת ההליכים ככל שניתן, בידיעה כי במות הזכאי, ינתן לו למל"ל 'פטור טכני' מתשלום הגמלה. בענייננו, ברי כי דחיית תביעתו של מרדכי מלכתחילה, וניהול ההליכים שבאו בעקבותיה, נעשו באופן בלתי ראוי: המל"ל היה מודע לקביעותיו של בית הדין האזורי לעבודה בפסק הדין בעניין קרן הפנסיה – אשר במסגרתו נקבע במפורש כי מרדכי הריהו אלמן, ועל כן זכאי לקצבת שארים – כך שדחיית תביעתו של מרדכי נעשתה ללא בסיס ממשי. למעלה מכך, גם במסגרת ההליך גופו התנהל המל"ל בחוסר תום-לב; התעקש לשמוע עדים שמהימנותם הוטלה בספק, והביא לדחיית דיונים ולעיכובים רבים, שלא לצורך. על כן, לבד מהטעמים העקרוניים הנזכרים לעיל, טוענות העותרות כי בנסיבותיו הייחודיות של המקרה הקונקרטי שלפנינו, יש ליתן להן סעד מן הצדק; בהקשר זה האחרון הוטעם, כי כך או כך, מדובר במקרה קצה, נעדר השלכות רוחב ממשיות, שעשויה להיות להן משמעות לגבי התנהלותו העתידית של המל"ל.

11. מנגד, טוען המל"ל כי דין העתירה להידחות על הסף, מאחר שאינה באה בקהל המקרים המצדיקים התערבות בפסק דין של בית הדין האזורי ובית הדין הארצי לעבודה: לא נפלה בפסקי הדין בענייננו טעות שבדין; ואין מדובר במקרה חריג, המצדיק התערבות משיקולי צדק.

12. מעבר לכך נטען, כי ממילא דין העתירה להידחות גם לגופה. ראשית, הדין ברור: סעיף 303 לחוק הביטוח הלאומי קובע במפורש כי זכות לגמלת כסף "אינה עוברת בירושה"; וסעיף 308 קובע חריג, שלפיו מקום שבו נפטר הזכאי לגמלה "בלי שגבה את

מלוא הגמלה המגיעה לו", תשולם יתרת "חוב הגמלה לשאיריו", כהגדרתם בסעיף 238 לחוק. בענייננו, אם כן, הגם שנקבע כי מרדכי זכאי לגמלת שארים – הרי שלאחר פטירתו "אין המדובר עוד בזכות לגמלה אלא בחוב גמלה"; ומכאן, הואיל ואין חולק כי העותרות אינן עונות על מי מההגדרות המנויות בסעיף 238 לחוק – הרי שאינן בגדר 'שאר' הזכאי לקבל את יתרת חוב הגמלה.

13. שנית, נטען כי אין ממש בטענות בדבר התנהלותו הקלוקלת של המל"ל, אשר פעל בהגינות ובהתאם לחובותיו הציבוריות. תביעתו של מרדכי נבדקה לפי הוראות הדין, וברי כי לעניין זה לא היה מקום להסתמך באופן עיוור על פסק הדין בעניין קרן הפנסיה, אשר ניתן בהליך שהמל"ל לא היה צד לו, ואשר עסק בתקנון של קרן הפנסיה שבה היתה מבוטחת מרינה. כמו כן, אמנם במסגרת פסק הדין בעניין מרדכי חויב המל"ל בהוצאות, בשל כשלים בהעברת חומרי החקירה, אולם לצד זאת, הבהיר בית הדין האזורי בפסק הדין מושא ענייננו, כי לא ניתן לייחס למל"ל חוסר תום-לב דיוני בכל הנוגע להימשכות ההליכים, וכי אינו נושא באחריות לכך.

דיון והכרעה

14. לאחר שעיינו בעתירה, בתגובה המקדמית שניתנה לה ובתגובת העותרות לתגובה המקדמית, על נספחיהן, באנו לכלל מסקנה כי דין העתירה להידחות על הסף. כידוע, בית משפט זה אינו יושב כערכאת ערעור על בית הדין הארצי לעבודה; בכגון דא, עותר המבקש לבוא בשערי בית המשפט הגבוה לצדק, נדרש להצביע על טעות משפטית מהותית שנפלה בפסק הדין של בית הדין הארצי, ולהראות כי שיקולי צדק מחייבים התערבות בנסיבות העניין (ראו, בין רבים: בג"ץ 4467/21 יהודה נ' בית הדין הארצי לעבודה בירושלים, פסקה 2 (30.6.2021); בג"ץ 2888/21 פורמנובסקי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פסקה 7 (24.6.2021)). בענייננו, לא זו בלבד שהעותרות לא התייחסו, למצער לא במפורש, למבחני הסף הללו, אלא שאף מעיון דקדקני בטענותיהן, לא הוברר די הצורך במה שגה בית הדין האזורי, בדרך הילוכו בפרשנות סעיפים 303 ו-308 לחוק הביטוח הלאומי. בפי העותרות אך טענה כללית, כי יש לפרש את סעיף 308 לאור הפגיעה בזכות החוקתית לקניין; ובהתאם לקבוע, כי יש לראות את הוראות סעיפים 303 ו-308 לחוק "ככאלה שאינן גוברות על פסק דין חלוט שניתן על-ידי בית המשפט המוסמך". לא הוברר די הצורך מהי הפרשנות המוצעת מטעם העותרות, כיצד היא מתיישבת עם לשון החוק ותכליתו, ועוד כהנה וכהנה היבטים, הנדרשים לבחינה פרשנית של החוק. טענה לאקונית, כי יש לפרש חוק פלוני על-פי זכויות או עקרונות מסוימים – ודאי אינה מצדיקה ביקורת שיפוטית על פסק דין של בית הדין הארצי לעבודה.

15. ואכן, למעשה, דומה כי עיקר טענותיהן של העותרות מצוי במישורי תום-הלב, הצדק וההגינות, באשר הן סבורות כי יש ליתן להן סעד מן הצדק, על רקע נסיבות המקרה, והתנהלותו הבעייתית – לטענתן – של המל"ל. אמנם, אין לכחד: נסיבות העניין מצערות; ויתכן כי מוטב היה אילו קצב התקדמות ההליכים היה מהיר יותר, מבלי להביע דעה באשר לגורם הנושא באחריות לכך. יחד עם זאת, משעה שבית הדין האזורי דחה במפורש את הטענות להתנהלות בעייתית של המל"ל, ובשים לב למסגרת הנורמטיבית שבה אנו מצויים, כאמור לעיל, איננו רואים עילה להתערבותנו בעניין זה. כמו כן, אפילו נניח כי לפנינו מקרה יחודי, כטענת העותרות, לא שוכנענו כי נסיבותיו כה קיצוניות וחריגות, עד כי בכוחן להצדיק מתן סעד מן הצדק.

16. דין העתירה אפוא להידחות על הסף – והיא נדחית בזאת.

בנסיבות, לא יעשה צו להוצאות.

ניתן היום, היום, ד' באב התשפ"א (13.7.2021).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט